

KARIN SCHULLER-PROCOPOVICI

(1954–2011)

Un istoric de artă de excepție, un cercetător al începuturilor fotografiei și al operei unor mari artiști fotografi, organizator de expoziții de mare anvergură și autor de temeinice repertorii și cataloage, s-a stins nemeritat de timpuriu, pe 11 iulie 2011, deși mai avea atâtea de studiat și de scris.

Karin Schuller s-a născut în București pe 30 ianuarie 1954. Tatăl era șvab din Reșița. A învățat la Liceul German din Capitală clădindu-și o bună educație umanistă.

Este copleșitor de trist pentru un îndrumător să vadă cum învățăcelul său părăsește scena înainte de a-și fi jucat, în întregime, rolul. Este dureros să te desparți de un coleg de generație cu care plănuiai continuarea unei lungi colaborări. Karin Schuller mi-a fost și învățăcel și coleg: în 1973, când decisese să candideze la aceeași secție a Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” la care eram și eu student – Istoria și teoria artei – am pregătit-o câteva luni înaintea admiterii și am avut satisfacția să fie primită cu o notă mare la proba scrisă de istoria artelor. Am fost colegi de facultate doar doi ani pentru că eu, în acea perioadă, mă aflam spre finele studiilor și îmi pregăteam diploma. Dar, nu mult după aceea, ne-am reîntâlnit la Oficiul pentru Patrimoniul Cultural Național al Municipiului București care a fost, pentru mulți dintre noi, o excelentă școală practică de profundă specializare în diferite domenii ale artelor plastice și decorative. A fost angajată, prin concurs, la Patrimoniul, spre sfârșitul anului 1977. Studioasă și harnică, s-a impus imediat ca o bună specialistă. Prietenoasă, săritoare, îndatoritoare, plină de umor și de fantezie, a fost îndrăgită de toți ceilalți colegi cu care a legat prietenii statornice. În 1982, a emigrat în Germania unde, curând a fost încadrată la Muzeului Ludwig unde a primit o sarcină cu care era deja familiarizată: catalogarea sculpturii de for public din Köln. Rezultatul a fost o impozantă lucrare, *Skulptur in Köln. Bildwerke des 20. Jahrhunderts im Stadtbild*, apărută în 1988. Achitându-se exemplar de această lucrare, a fost trecută, în 1990, la o nouă secție a aceluși muzeu, Agfa Foto-Historama, unde a debutat într-o activitate de pionierat: organizarea colecțiilor, a expozițiilor temporare și redactarea de cataloage de fotografie.

Pentru noi, cei rămași în lagărul socialist, vremurile erau grele iar contactele cu străinătatea reduse până la totală întrerupere. O circulară de ordin intern interzisese tuturor celor care lucrau în cultură – mai ales celor angajați în muzee și biblioteci – să aibă legături cu „străinii” și să viziteze cele câteva instituții de cultură străină, anume Bibliotecile Americană, Franceză, Italiană și Institutul Goethe din București. Nici corespondența cu prietenii din străinătate nu mai aveam voie să purtăm. Totuși, în noua sa calitate de

muzeograf german, Karin Schuller – măritată, între timp, cu Radu Procopovici, reputat critic de artă – a întreținut relațiile cu țara natală și cu instituția din care plecase, Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, căruia îi era afiliat Oficiul Patrimoniului. În 1988, când se pregătea aniversarea a 150 de ani de la descoperirea fotografiei și era plănuită organizarea unei mari expoziții având drept subiect răspândirea acestei noi arte în spațiul german, Karin a adresat o scrisoare oficială conducerii Muzeului Municipal solicitând informații despre imaginile aparținând lui Szathmari aflate în patrimoniul instituției și despre celelalte colecții din Capitală în care s-ar fi putut găsi lucrări executate de el. Directorul din vremea aceea, dr. Panait I. Panait, cunoscându-mi interesul pentru fotografie, m-a chemat în biroul său și mi-a arătat acea scrisoare, dându-mi dispoziții ferme să furnizez, tot oficial, informațiile necesare. Este lesne de înțeles ce dificultăți am întâmpinat spre a redacta, în termeni reci, oficiali, acea epistolă către o bună prietenă. Peste câteva luni, Karin Schuller-Procopovici a venit la București pentru a întreprinde o documentare la fața locului asupra creației lui Szathmari și, cu acea ocazie, ne-am reîntâlnit. Atunci mi-a mărturisit ce haz făcuse la citirea acelu răspuns „oficial” unde, printre rânduri, decelase umorul și șagălnicia ce ne erau atât de caracteristice pe vremea când eram colegi de birou.

În urma acelei documentări, Karin Schuller-Procopovici a elaborat un studiu fundamental despre opera pionierului fotografiei românești ce a fost publicat în catalogul expoziției *Silber und Salz. Zur Frühzeit der Photographie im deutschen Sprachraum 1839-1860* (Edition Braus, Köln und Heidelberg, 1989). Contribuția sa a fost definitorie pentru a impune numele artistului bucureștean în istoria fotografiei europene a acelor ani. Prin articolul intitulat *Ein Land aus dem Bilderbuch. Das Rumänienalbum des Carol Szathmari*, ea a făcut mai mult decât toți istoricii noștri care, până în 1989, se străduiseră să demonstreze, cu documente și argumente irecuzabile, primatul lui Szathmari în domeniul reportajului de război și al fotografiei etnografice. Pe lângă o excelentă ilustrație, autoarea a pus în circulație și bibliografia de specialitate românească în care se evidențiau numele lui George Oprescu, ilustrul istoric de artă ce consacrase un amplu studiu monografic artiștilor Szathmari, tatăl și fiul, și Constantin Săvulescu, sânguinciosul istoric al fotografiei naționale care, timp de peste 30 de ani făcuse mari eforturi de a fi recunoscută și acceptată, în străinătate, activitatea de pionierat a maestrului. Pentru expoziția concepută de Bodo von Dewitz și deschisă mai întâi la Köln (iunie-iulie 1989), apoi itinerată la München (septembrie-octombrie 1989) și la Hamburg (ianuarie-martie 1990), Karin a contribuit la împrumutarea imaginilor de la diverse instituții de cultură, muzee și biblioteci, apoi la catalogarea acestora și la redactarea unor scurte biografii ale artiștilor fotografi prezenți pe simeze.

Colaborarea cu dr. Bodo von Dewitz, director la Agfa Foto-Historama, era abia la început. Au continuat multe alte expoziții și cataloage elaborate împreună, devenind un adevărat tandem în lumea istoricilor fotografiei. Bodo întreținea relațiile cu alte muzee și propunea subiectul, elabora tematica, alegea imaginile și se ocupa de panotarea expoziției. Karin, ca admirabilă documentaristă, se ocupa de munca, suficient de ingrată prin migala necesară depistării surselor și autorilor, a materialelor de arhivă și a bibliografiei aferente subiectului. Fiecare dintre expozițiile pregătite de cei doi se transformau în evenimente de referință pentru lumea fotografilor și a iubitorilor de fotografie. Iar cataloagele, publicate de fiecare dată în condiții grafice de excepție, deveneau instrumente de lucru definitive, imposibil de completat sau depășit de alți autori. Acestea sunt piese „grele” pentru orice bibliotecă de specialitate, atât la figurat cât și la propriu, conținând între 250 și 600 pagini și cântărind între 2,5 și 3 kg.

În 1992, organizează expoziția *Hugo Erfurth 1874-1948. Photograph zwischen Tradition und Moderne* în al cărei catalog, pe care l-a coordonat – apărut la Editura Wienand din Köln –, Karin a semnat o cronologie a vieții și operei artistului, *Dokumentation zu Leben und*

Werk (p. 489-510) și a publicat, fără semnătură, catalogul rezonat al creației acestuia (p. 511-541) și inventarul imaginilor aflate în colecția Agfa Foto-Historama (p. 542-551). Astfel a fost restituită opera unuia dintre marii portrețiști ai secolului XX.

Un an mai târziu este implicată în proiectul unei expoziții organizată de muzeul ei la o altă importantă instituție muzeală locală, Muzeul Romano-German (Römisch-Germanischen Museum Köln) și dedicată operei unui fotograf ce se consacrase surprinderii pe peliculă a monumentelor istorice, Walter Hege. De la templul lui Zeus din Olympia la Erechteion și de la domurile din Bamberg și Naumburg la reședința episcopală din Würzburg, ajungând până la distrugerile bombardamentelor americane asupra Weimarului, Hege imortalizase aceste vestigii ale trecutului confruntate cu barbaria contemporaneității. În catalogul *Dom. Tempel. Skulptur. Architekturphotographien von Walter Hege* (Wienand Verlag, Köln, 1993) Karin repertoriază fotografiile autorului aflate în colecțiile Agfa (p. 278-289). La același muzeu romano-german, în 1994, participă la organizarea expoziției *Italien. Sehen und sterben. Photographien der Zeit des Risorgimento (1845-1870)* și la redactarea catalogului cu același titlu, apărut la Editura Braus. O altă contribuție însemnată la cunoașterea fotografiei de călătorie este prezentarea integrală, în 1997, a suitei de imagini din Egipt și Țara Sfântă ale lui Maxime Du Camp. În catalogul *Die Reise zum Nil (1849-1850). Maxime Du Camp und Gustave Flaubert in Ägypten, Palästina und Syrien*, editat cu acea ocazie la Editura Steidl, Karin reconstituie, cu minuție, în studiul său intitulat *Im Wechsel von Landschaft und Ruinen*, traseul parcurs de calotipist în compania romancierului și deteriorarea, în așa măsură, a relațiilor dintre cei doi, încât fotograful nu consideră necesar să-și pozeze tovarășul decât de două ori și atunci de la mare distanță și foarte neclar.

Muzeul Ludwig nu organiza doar expoziții cu piese din patrimoniul propriu ci prezenta și importante colecții particulare. Așa este cazul colecției Robert Lebeck la a cărei organizare a fost invitată să participe o echipă internațională de cercetători și istorici ai fotografiei. Manifestarea a fost însoțită și de un amplu catalog de 485 pagini, *Alles Wahrheit! Alles Lüge! Photographie und Wirklichkeit im 19. Jahrhundert* (Verlag der Kunst, Köln, 1996) al cărei redactor a fost Karin, împreună cu Roland Scotti. În el îi apar două studii dedicate fotografiei francezești: *Die Phantasien mit der Kamera notieren. Victor Hugo Portraits und Inszenierungen* (p. 77-93) și *L'Empire, le bourgeois, l'artiste...Die Photographie im Zweiten Kaiserreich 1852-1870* (p. 121-131).

O altă colecție particulară prezentată public, în 1998, la Agfa Foto-Historama este aceea a familiei de Wied, rudele reginei Elisabeta a României. Pentru a se documenta în vederea elaborării studiului pe care urma să-l scrie, Karin întreprinde o călătorie la București, împreună cu soțul. Vremurile se schimbaseră și ne-am putut întâlni fără teama de a fi urmăriți ori de a trebui să dăm declarații în legătură cu „străinii” pe care-i văzusem. Am mers împreună la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei unde am cercetat și comentat imaginile de Szathmari, Duschek, Mandy, Brand sau Mayer & Gerstl în care apărea familia princiară/regală a României. Apoi am stat îndelung de vorbă, pe o bancă, la umbră, în parcul Academiei. Ca urmare a acestei documentări, Karin a contribuit cu studiul *Carmen Sylva – Muse, Künstlerin und Mäzenin. Königin Elisabeth von Rumänien, geb. Prinzessin zu Wied (1843-1916)* (p. 161-173) în catalogul *Schatzhäuser der Photographie. Die Sammlung des Fürsten zu Wied* (Steidl Verlag, Göttingen, 1998).

Dar nu toate colaborările au fost la fel de recompensante și satisfăcătoare: când, în 2002, a depus mari eforturi pentru prezentarea colecției lui Werner Nekes de lanterne magice, diapozitive și aparate de animație primitivă, colecționarul și-a însușit, fără scrupule, materialul pregătit de Karin. Așa că, în catalogul *Ich sehe was, was du nicht siehst! Sehmaschinen und Bilderwelten* (Steidl Verlag, Göttingen, 2002), Karin nu apare decât ca

redactor al glosarului, deși contribuția sa era mult mai substanțială. Acest fapt a jignit-o și îndurerat-o profund.

O altă expoziție de largă respirație dedicată unor pionieri scoțieni ai fotografiei artistice pentru care Karin a fost coorganizatoare, împreună cu Bodo von Dewitz, a beneficiat de un elegant catalog – *David Octavius Hill & Robert Adamson. Von den Anfängen der künstlerischen Photographie im 19. Jahrhundert* (Steidl Verlag, Göttingen, 2000) – la care au contribuit personalități internaționale de prestigiu în domeniul calotipiei sau a operei celor doi, precum Sara Stevenson și Larry J. Schaaf. Catalogul a fost integral redactat de Karin.

Pentru fotografia de presă – subiect deosebit de interesant și variat prin traiectele pe care poate fi urmărit – Bodo von Dewitz a editat, împreună cu Robert Lebeck, un volum bilingv (germană și engleză), *Kiosk. Eine Geschichte der Fotoreportage/A History of Photojournalism, 1839-1973* (Steidl Verlag, Göttingen, 2001); pentru această lucrare, Karin a fost redactor, a încheiat biografiile fotoreporterilor (p. 296-315) și bibliografia.

Ultima contribuție a lui Karin a fost în recentul volum, editat tot de Bodo, *La Bohème. Die Inszenierung des Künstlers in Fotografien des 19. und 20. Jahrhunderts/ The Staging of Artists as Bohemians in 19th and 20th Century Photography* (Steidl Verlag, Göttingen, 2010). Studiul său se intitulează „*Cherchez la femme!*” *Die Pariser Bohème und die Frauen* (p. 67-71). Ca totdeauna în cazul unor lucrări de anvergură, ea și-a adus aportul la catalogarea imaginilor.

Când, în 2002, a XX-a ediție a conferinței ORACLE a curatorilor, directorilor de muzee și galerii fotografice și a istoricilor acestei arte s-a desfășurat, pentru prima dată, în Europa, la Köln și Bad Honnef – ea fiind, la origini, o manifestare inițiată și organizată de americani pe pământ american –, Karin a fost secretara generală a manifestării. Atunci au fost invitați, tot pentru întâia dată, și specialiști din Europa Centrală și de Est, din fostele țări socialiste, contribuind astfel la mai buna cunoaștere dintre ei și la demararea unor proiecte comune sau a unor colaborări de lungă durată. Am beneficiat și eu de invitație și atunci am revăzut-o, după mulți ani, pe Karin putându-mă afla, pentru câteva zile, în preajma ei și a lui Radu, spre a depăna amintiri și a face planuri de viitor.

Viața lui Karin nu a fost ușoară. Suferind în copilărie un atac de polieomielită ce i-a afectat sistemul locomotor, deplasarea era o povară pentru ea, mai ales în ultimii ani. A trecut prin mai multe operații grele și ineficiente. Dar, printr-o voință de fier, și-a învins întotdeauna durerea și niciodată nu s-a văitat.

Carnația măslinie, trăsăturile orientale cu pomeții proeminenți, ochii mijii și puțin oblici, lucind în spatele unor ochelari cu ramă groasă, gura mică și frumos desenată, nasul fin, ușor acvilin și părul negru-abanos îi ascundeau adevărata origine putând-o adjuceca ținuturilor nipone. La fel de enigmatică era, la prima vedere, și personalitatea ei. Expresia sobră și concentrată nu-ți putea dezvălui dacă vorbește serios ori în glumă până ce nu-ți dădea ea voie să-i înțelegi sensul cuvintelor izbucnind într-un hohot de râs molipsitor.

Karin Schuller-Procopovici s-a stins cu discreția care a caracterizat-o întreaga viață.

Fie-i somnul lin și îngerii aproape!

Adrian-Silvan Ionescu

PETRE OPREA

(1928 – 2011)

Absolvent al Facultății de Istorie a Universității București în 1952, regretatul istoric de artă Petre Oprea (11 martie 1928, Merii Petchi, Ilfov – 28 iulie 2011, București) a ocupat de-a lungul anilor o serie de funcții importante în instituții de prestigiu. A fost inspector la Direcția Artelor Plastice și la Direcția Muzeelor din Ministerul Învățământului și Culturii (1957-1960), cercetător la Institutul de Istoria Artei al Academiei Române (1950-1953, 1958-1959), din 1961 muzeograf și director adjunct al Muzeului de Artă al României din București, unde a desfășurat o activitate susținută în calitate de inițiator și organizator a numeroase expoziții de artă românească, cu colaborarea colegilor săi din muzeu. Din 1960 a fost membru al Secției de critică a Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Arta modernă românească, secolele 19 și 20, a fost domeniul care i-a absorbit interesul de-a lungul unei cariere prolifică. Debutază în volum cu *Societăți artistice bucureștene*, Meridiane, București, 1969. La scurt timp urmează *Scrieri despre arta românească* (secolele XIX-XX), Ed. Litera, București, 1971, unde publică o serie de date inedite despre clasici ai artei românești – Andreescu, Brâncuși, Șirato, dar și despre artiști mai mult sau mai puțin uitați sau insuficient studiați – Constantin Artachino, Ștefan Ionescu-Valbudea, C.I. Stăncescu, C.D. Rosenthal, N. Popescu.

Sculptura românească și-a găsit în egală măsură în Petre Oprea un cercetător atent și pasionat. Studiile sale despre Paciurea au adus la lumină multe informații de primă mână în absența cărora cunoașterea operei sculptorului ar fi fost mai săracă (*Revista muzeelor*, nr. 3, 1969 și nr. 2, 1970). Este autorul catalogului rezonat care completează fericit monografia *Paciurea* a lui Ion Frunzetti din 1971, rămânând până astăzi cel mai complet instrument de lucru pentru toți cei interesați de opera sculptorului român. Volumele *Incursiuni în sculptura românească (sec. XIX-XX)*, Litera, București, 1974 și *Sculpturi decorative pe clădiri bucureștene*, Maiko, București, 2004, însumează rezultatele preocupărilor sale în teritoriul, altfel puțin cercetat, al sculpturii românești. *Itinerar inedit prin case vechi din București* din 1986 repertoriază pictura murală care decora numeroase reședințe bucureștene din sec. XIX.

Contribuțiile sale la mai buna cunoaștere a modernității românești însumează numeroase articole și studii contributive publicate, de-a lungul anilor, în *Revista muzeelor* și *Studii și cercetări de istoria artei*, până la cataloage de expoziții retrospective (Francisc Șirato, Lucian Grigorescu) care rămân până astăzi instrumente de lucru de neînlocuit și monografiile (M.H. Maxy, Corneliu Michăilescu, Gheorghe Ionescu, Marius Bunescu, Lucia Dem. Bălăcescu).

Activitatea sa de muzeograf și organizarea câtorva expoziții retrospective de anvergură, secondate de cataloage de serioasă ținută științifică, l-au pus în contact cu lumea colecționarilor. Cercetarea colecționismului în România, domeniu destul de vitregit și el, datorează mult scrierilor lui Petre Oprea. Antologate în mai multe ediții, textele sale despre colecționari sunt incontestabile pentru oricine dorește să se familiarizeze cu subiectul. (*Colecționari de artă bucureșteni*, Meridiane, București, 1976, *Colecții și colecționari bucureșteni în perioada interbelică*, Ed. Tehnică Agricolă, București, 1994; *Colecționarul Mecena Alexandru Bogdan-Pitești*, Maiko, București, 1999; *Colecționari de artă bucureșteni*, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul cultural național a Municipiului București, București, 2007). Corelative sunt preocupările lui Petre Oprea legate de comerțul și piața de artă, de falsuri și probleme de

expertiză, teritorii redevenite de interes în ultimele două decenii (*Unele aspecte ale comerțului de artă bucureștean în secolul XX*, Maiko, București, 2005).

Modest și generos, Petre Oprea nu a ezitat niciodată în a împărtăși confrăților mai tineri informații și documente din vasta și bine organizata sa arhivă personală. S-a bucurat de prietenia a numeroși artiști – Constantin Artachino, Lucia Dem.Bălăcescu, Alexandru Ciucurencu, Gheorghe Ionescu, Corneliu Michăilescu, Milița Petrașcu, Gheorghe Vânătoru – ale căror confesiuni le-a consemnat cu conștiinciozitate și publicat (*Așa i-am cunoscut*, Maiko, București, 1998).

După 1990, publică un jurnal în mai multe volume și mai multe antologii de studii și articole, apărute de-a lungul a cinci decenii de prezență constantă în revistele de specialitate, precum și articole de critică de artă, apărute în presa culturală.

Ioana Vlasiu